

WORKING TO EMPOWER

BY ELEANOR TURNBULL

Translated by Iris Peace Nagudi

WOT PA SIDA DYE MYENO REMO.

Achwi (Human Immunodeficiency Virus(HIV)) nonge iremo wa ki liyo mapapat ikom wa; me tye tung pa cwiny wa me lwenyo two. Kwan pa CD4 jwiko ka achwi tye ikom wa, kwan eni gengo cwiny me lwenyo two ka tic aber, mene kelo dano mu two ka mako two mapapat yot ki tego. Dong ngat eni doko kwed sida(Acquired Immunodeficiency Syndrome(AIDS)). Achwi pe twero kabedo bor woke me kom, kumeno, ka ngat mako sida, ka remo nyo liyo pa ngat mo mu two, mito achwi udony atiro ikom. Gu loko jwi, ni yo mukwange pa sida ka donyo kom wa tye ka bwutu labongo lagwoko; lok eni, ubi roto wot pa sida dye myeno remo, me tye lero pa sida kin 5-10%.

can yo pa sida ma bor

lucomo yat (Injecting Drug Users(IDU)),lugam remo ki lutwo remo, tye dano me tye ican ka mako sida yot, dye myeno remo. Libira ma rac, uero sida ka woto 5%, mubine, ka poko libira kin dano,dyw ka tuco yat araci, ki ka gamo libira iot yat. La loc pa lobo wajo ni, ka dano ubi poko libira,nyo gin mo me tuco, nyo lyedi, mito gu lweke kwed yat me neko kwidi, nyo gu ted pa dakika 20. te lok, kom gin weng me gu tiyo ka imbalu, ka coyo kom, nyo ka tuco it. Ma you ka gengo sida, WHO gu mito ka konye lucomo yat ka nongo libira nono, ka cuko lucomo yat ka wek poko libira.

Ka miyo remo mutwo nyo ka tiyo kwed libira rac kelo wot pa sida. Tin lobo pol jwi poro remo me dano gu miyo, eni gini lobo mo pe gu twero ka timo. Ka medo, dano me timo gini me keto gu ican pa mako sida, pe gi twero ka miyo remo, nyo kom ki, nyo liyo pa cun, pien gu romo ka karro two ka lugamo. Poro tek eni, te lok ni ilobo pol, ka miyo remo tye ber. Kadi cik eni, pu gwoko dano pol mu two con. Kwan pa dano mu mako two dye imyeno remo, ubedo pol iChina. Lucoyo, rwongo ni con 1990, loc pa kacokke, gu bedo ka cuko dano can ka cato remo gi. LuChina ye ni ka miyo remo jwiko kom; ka lwenyo ye eni, loc kacokke, gu gamo remo ka dano, gu kwanyo ngum pa remo, ci gu dwoko remo ka lucan mu miyo remo a kacako. Kumo remo weng me gu kwanyo, gu myeno kacel, mu te lok ni ngat mumiyo remo gamo remo ka dano mapat; akabongo poro, tic eni ukelo dano 55,000 ka two, ki umedo dano 130,000 ikacokke mo ka two pien ot yat mo utiyo kwed remo eni acel. Loc pa lobo awene winyo lok eni, uketo cik ngwang wi tic eni ki tye ka miyo yat nono bot dano mutwo.

Can yo pa ida ma piny

gu nyuto ni dano me gwoko kwo mako two piny 0.5%. kadi eni nyuto gum tidi ka mako two. Itye yo geng pol ka gwoko lutic eni, kyalo kamiyo gi yat (anti-AIDS medication) inge can.

Awene ka bedo kwed dano mutwo(Centre for Disease Control and Prevention) cwako ni, kadi kamako two igang tidi, ento gwokke dit ka gengo two. Ka myeno kwed remo, dog bur, cado ma tye kwed remo, nyo ngok ma tye kwed remo twero ka nyayo two; yo me gengo nyayo two tye, ka umo dog bur kwed gin ma leng, ki ka ruko gloves pa mupira, nyo kaveera wi dingi. Ikamedo, ka lwoko cing jwi ki ka gwokke poko lwedi ki lajwa lak.

Ka nango dye dog loro nyo nango ka moto, pe miyo sida. Can pa mako sida dye nango dog twolo tidi, pien, jwi remo peke idog jo my nang. Ento, lacen ka two two wadi sida(symptomatic AIDS), bur idog, ki remo pa del lak, me bino pien two(gingivitis) twero ka nyute; icaa ni can pa mako sida dwong. Icaa acel(Centre for Disease Control) gu rwongo ni gu nongo i1997 kop ma nok awene ngat

umako sida dye ka kayo. Pien remo ukaro mu weko sida ka dony. Ento, itye kop pol me nyuto ni ka kayo pe kelo ka mako sida. Ci, iye ni ka kayo pe tye yo jwi pa sida ka woto: ento ki kayo rac, mito gu miy yat ki poro.

Yo rok pa sida

gu kwano kakare ka kakayo pa ober kelo dano ka two; wa kaka me tye sida dwong ki ober dwong, gu nongo ni dano pe gu two.kumeno, ober pe nyayo sida. Eni pien, ober ka gu kayo, pe gu nyayo remo. La spleen idog ober kelo mucweja keken, pien remo pe donyo ngat mu ober ukayo, sida pe twero ka wot ka ober bot ngat mo. Ikamed, kadi gu nongo achwi tye ipig wang, kwok, lac, ki la spleen, ento pe lok ma nyuto ni ngat utwo lacen ka myeno kwed gu.

Yo pa gengo

kop eni u umo yo me nyuto nining ngat mukwo twero ka mako two dye myeno remo, ki yo me gengo ki me gwokke ka mako two. Remo weng me gu miyo, upore nyim ka miyo ngat. Lwedi ki libira mit gu gwok aleng ki gu tiy iot yat keken. Dit ni gin weng me ngolo ki tuco kom, mito gu gwok aber igin me umo ki teng pa lutino.WHO ki program apapt tye ka gengo dano pol ka mako sida ka konyo lucomo yat (IDU), ki ka yabo program ma weko gu ka nong ki ka tiy kwed libira ma nyen, ki gin me gu tic lucel. Kumeno ka poko libira unok. Kop gini tye ka twero ka turo sida ka woto kin dano, lucomo yat(IDU), ki ka bwutu labongo gwoke kyalo malaya. Lucomo yat twero ka doko malaya, ki malaya twero ka doko lucomo yat pien gu miyo cene. Ka tyeko, kadi remo nyayo sida 5-10% dit ni wa winy. Yo weng ka mako sida, mito wa winy kumenu, wa lweny ki wa geng two ka woto kin dano ma two ki dano me fud two.